ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ (1847;-1917): Η ΖΩΗ ΚΑΙ Η ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ. Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΣΤΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ, ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1895-1904 ΩΣ Ο ΠΡΩΤΟΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΑΝΔΡΕΑΣ Γ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

2022

ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ (1847;-1917): Η ΖΩΗ ΚΑΙ Η ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ. Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΣΤΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ, ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1895-1904 ΩΣ Ο ΠΡΩΤΟΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

ΑΝΔΡΕΑΣ Γ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Διατριβή η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση διδακτορικού τίτλου σπουδών στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις

Ιανουάριος 2022

© Ανδρέας Γ. Χριστοδούλου, 2022

ΣΕΛΙΔΑ ΕΓΚΥΡΟΤΗΤΑΣ

Υποψήφιος Διδάκτορας: Ανδρέας Γ. Χριστοδούλου

Τίτλος Διατριβής: Παναγιώτης Γεννάδιος (1847;-1917): Η ζωή και η δράση του. Η συμβολή του στη θεμελίωση, οργάνωση και αναμόρφωση της κυπριακής γεωργίας την περίοδο 1895-1904 ως ο πρώτος διευθυντής του Τμήματος Γεωργίας της Κύπρου

Η παρούσα Διδακτορική Διατριβή εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για απόκτηση Διδακτορικού Διπλώματος στο ***Τμήμα Ιστορίας, Πολιτικής και Διεθνών Σχέσεων*** *και εγκρίθηκε στις …….. από τα μέλη της* ***Εξεταστικής Επιτροπής****.*

Εξεταστική Επιτροπή

Ερευνητικός Σύμβουλος: _____

Γιώργος Γεωργής, Καθηγητής

Μέλος Επιτροπής: _____

Μέλος Επιτροπής: _____

Μέλος Επιτροπής: _____

Μέλος Επιτροπής: _____

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ ΥΠΟΨΗΦΙΟΥ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ

Η παρούσα διατριβή υποβάλλεται προς συμπλήρωση των απαιτήσεων για απονομή Διδακτορικού Τίτλου του Πανεπιστημίου Νεάπολις. Είναι προϊόν πρωτότυπης εργασίας αποκλειστικά δικής μου, εκτός των περιπτώσεων που ρητώς αναφέρονται μέσω βιβλιογραφικών αναφορών, σημειώσεων ή και άλλων δηλώσεων.

Ανδρέας Γ. Χριστοδούλου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Γόνος του «Μεγάλου Διδασκάλου του Γένους» Γεωργίου Γενναδίου, ο Παναγιώτης Γεννάδιος άφησε το αποτύπωμά του στην πορεία που ακολούθησε η γεωργία της Ελλάδας και της Κύπρου το τελευταίο τέταρτο του 19ου και τις αρχές του 20ού αιώνα. Οι καθοριστικές σπουδές του στις ΗΠΑ διαμόρφωσαν τη φιλοσοφία του, την οποία ακολούθησε πιστά σε όλη τη ζωή του, όσον αφορά την προσέγγιση των γεωργών και την εισαγωγή νέων μεθόδων καλλιέργειας και σύγχρονων μηχανημάτων στη γεωργία.

Η επιστασία των κτημάτων του ευεργέτη του, Χρηστάκη Ζωγράφου, στη Θεσσαλία αποτέλεσε το πρώτο βήμα για την εφαρμογή της φιλοσοφίας του για την ανάπτυξη της γεωργίας στην περιοχή. Ακόμη, οι αποστολές που τού ανατίθεντο από την ελληνική κυβέρνηση για τη μελέτη και καταπολέμηση διαφόρων γεωργικών νόσων συνέδεσαν κυρίως το όνομά του με την καταπολέμηση της *φυλλοξήρας*, αλλά και άλλων ασθενειών, γεγονός που τον έκανε γνωστό και στο εξωτερικό, όπου το έργο του αναγνωρίστηκε και τιμήθηκε. Από τη θέση του Τμηματάρχη στο υπουργείο Εσωτερικών και αργότερα ως Τμηματάρχης Α΄ στο νεοσύστατο Τμήμα Γεωργίας στην Ελλάδα, καθώς και ως Έφορος του *Δημοσίου Δενδροκομείου* και Διευθυντής του *Τριανταφυλλίδειου Γεωργικού Σχολείου Αθηνών*, παρήγαγε ένα πλούσιο έργο. Όμως, οι έριδες, οι αντιζηλίες και η πολεμική που δέχθηκε στην Ελλάδα τον υποχρέωσαν να παραιτηθεί, αποδεχόμενος αρχικά την πρόσκληση για μελέτη των προβλημάτων της γεωργίας στην Κύπρο και ακολούθως τη θέση του νεοσύστατου Τμήματος Γεωργίας που του προσέφεραν οι Βρετανοί στο νησί.

Αποτέλεσμα της αξιολόγησης της κατάστασης στη γεωργία ήταν η ετοιμασία της τριμερούς *Έκθεσις περί της εν Κύπρω Γεωργίας*, που δημοσιεύθηκε το 1895. Ακολούθως, ως Διευθυντής του Τμήματος Γεωργίας, την περίοδο 1896-1904, ο Γεννάδιος δραστηριοποιήθηκε σε όλους τους τομείς της αγροτικής ζωής της Κύπρου. Ειδικότερα, προχώρησε στην εισαγωγή σύγχρονων γεωργικών μηχανημάτων, τα οποία τροποποίησε με βάση τα ιδιάζοντα εδαφολογικά, κλιματολογικά και άλλα χαρακτηριστικά του νησιού. Για τη διάδοση των δέντρων ανέπτυξε δενδροκομεία σε όλες τις πόλεις και σε σημαντικά αγροτικά κέντρα. Δημιούργησε την *Πειραματική Έπαυλη* στην Αθαλάσσα, ώστε να δοκιμάζονται και να αναπτύσσονται διάφορες ποικιλίες φυτών και δέντρων και να καλύπτονται επιπρόσθετα οι ανάγκες της κτηνοτροφίας. Προώθησε την καλλιέργεια και την ανάπτυξη των υφιστάμενων καλλιεργειών, καθώς επίσης και την καλλιέργεια νέων προϊόντων.

Επιπρόσθετα, έδωσε έμφαση στην ανάπτυξη αρδευτικών έργων, ώστε να επιλυθούν τα προβλήματα που δημιουργούνταν στις καλλιέργειες, λόγω των συχνών παρατεταμένων καταστάσεων ανομβρίας στο νησί. Μέσω του Συμβουλίου Δασών ανέπτυξε πολλαπλές δράσεις για την προστασία των δασών, αλλά και των ζώων που απειλούνταν με εξαφάνιση, όπως το μοναδικό στον κόσμο αγρινό της Κύπρου.

Για την ενημέρωση των αγροτών, εξέδωσε το 1904 την *Κυπριακή Εφημερίδα*, αντίστοιχο έντυπο με την *Ελληνική Γεωργία*, που εξέδιδε στην Ελλάδα για 12 χρόνια. Ήταν πολυγραφότατος και σημαντικότερο έργο του θεωρείται το *Λεξικόν Φυτολογικόν*, που εξέδωσε το 1914. Με την αποχώρησή του από το νησί στα τέλη του 1904 άφηνε ένα πολύπλευρο έργο και δικαίως μπορεί να χαρακτηριστεί ως ο θεμελιωτής της γεωργίας της Κύπρου.

ABSTRACT

Scion of the "Great Teacher of the Nation" Georgios Gennadios, Panagiotis Gennadios left his imprint on the course followed by the agriculture of Greece and Cyprus in the last quarter of the 19th and early 20th century. His decisive studies in the USA shaped his philosophy, which he followed faithfully throughout his life, with regard to bringing farmers closer together and introducing new farming methods and modern machinery into agriculture.

The supervision of the estates of his benefactor, Christakis Zografos, in Thessaly was the first step for the application of his philosophy for the development of agriculture in the region. Moreover, the missions assigned to him by the Greek government for the study and fight against various agricultural diseases mainly linked his name with the fight against *phylloxera*, but also of other diseases, a fact that made him known abroad, where his work was recognized and honored. From the position of Head of the Department in the Ministry of Interior and later as Head of Department A΄ in the newly established Department of Agriculture in Greece, as well as Superintendent of the Public Arboreal Fund and Director of *the Triantafyllidio Agricultural School* of Athens, he produced a rich work. However, the infighting, the jealousies and the polemic he accepted in Greece forced him to resign, accepting initially the invitation to study the problems of agriculture in Cyprus and then the position of the newly established Department of Agriculture offered to him by the British on the island.

The result of the evaluation of the situation in agriculture was the preparation of the tripartite *Report on the Agriculture of Cyprus,* published in 1895. Subsequently, as Director of the Department of Agriculture, in the period 1896-1904, Gennadius was active in all areas of rural life in Cyprus. In particular, he proceeded to the introduction of modern agricultural machinery, which he modified on the basis of the particular soils, climatic and other characteristics of the island. For the propagation of trees developed arboriculture in all cities and in important rural centers. He created the Experimental Garden in Athalassa, in order to test and grow various varieties of plants and trees and to additionally cover the needs of livestock farming. He promoted the cultivation and development of existing crops, as well as the cultivation of new products.

In addition, he emphasized on the development of irrigation projects, in order to solve the problems that were created in the crops, due to the frequent prolonged

situations of rainlessness on the island. Through the Forest Council he developed multiple actions for the protection of forests, but also of animals threatened with extinction, such as the only mouflon in the world in Cyprus.

In order to inform the farmers, he published in 1904 the *Cyprus Journal*, a corresponding publication to the *Greek Agriculture,* which he published in Greece for 12 years. It was a prolific work and his most important work is considered to be the *Lexicon Phytologicon,* which he published in 1914. With his departure from the island at the end of 1904 he left a multifaceted work and can rightly be characterized as the founder of the agriculture of Cyprus.